

**FEN LİSESİ VE İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER
YÖNELİMLERİ
(SAMSUN ÖRNEĞİ)**

Rıza ALTUN*

Özet

Bu çalışmada, Samsun ilinde, Fen Lisesi ve Anadolu/İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin değer yönelimleri araştırma konusu yapılmıştır. Bu kapsamda 9.,10.,11. ve 12. sınıfta 177 kadın, 154 erkek olmak üzere toplam 311 öğrenciye cinsiyet, 1 sınıf, okul türü ve yaşadıkları yer değişkenleri açısından değer yönelimlerini tespit etmek amacı ile uluslararası geçerliliğe sahip *Schwartz Değerler Ölçeği (SDÖ)* uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin cinsiyet açısından güvenlik, başarı, geleneksellik, uyum, evrensellik, öz yönelim, uyarılma ve hazcılık alt boyutları puanları arasında anlamlı bir fark görülmez iken, güç değerinde erkekler, yardımseverlik değerinde ise kız öğrenciler lehine bir farklılık görülmektedir. Öğrenim gördükleri okul türü değişkenine göre güç, başarı, hazcılık, uyarılma, evrensellik, yardımseverlik ve uyum değerleri açısından anlamlı bir fark olmadığı ancak özyönelim ve geleneksellik değerleri açısından anlamlı farkın olduğu, bu farkında özyönelim değerinde Fen Lisesi lehine, geleneksellikte ise Anadolu/İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin lehine olduğu tespit edilmiştir. Sınıf değişkenine göre değerlere yönelim boyutları, başarı, hazcılık, uyarılma, özdenetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik değer puanlarında fark görülmez iken, güç alt boyutu puan değerleri puanlarında istatistiksel anlamda anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu fark 12. sınıfta belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Yaşadıkları yer değişkenine göre değerleri algılama düzeylerinden, güç, uyarılma, evrensellik, geleneksellik ve uyum alt boyutları puan değerleri açısından aralarında istatistiksel anlamda anlamlı fark görülmez iken, başarı, hazcılık, özyönelim, yardımseverlik ve uyum değerleri arasında fark görülmektedir. Araştırmamızdan elde edilen sonuçlar, değer

---

* Dr, Sinop Üniversitesi, raltun@sinop.edu.tr

yönelimleri açısından daha önce bu konuda yapılmış olan araştırmaların bulgularıyla mukayeseli olarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer yönelimi, Ortaöğretim öğrencileri, Shwartz Değerler Ölçeği.

VALUE ORIENTATIONS OF THE SCIENCE HIGH SCHOOL AND IMAM HATIP HIGH SCHOOL STUDENTS (SAMSUN SAMPLE)

Abstract

In this study, the value orientations of the Science High School and Anatolian/Imam Hatip High School students in Samsun have been studied. Within this scope, Schwartz Value Survey (SVS) which is valid internationally, has been conducted to 177 female and 154 male students at 9th, 10th, 11th, and 12th grades to measure their value orientations in terms of gender, class, type of school and habitat. When we look at the results of the study, although there is no statistically significant difference in terms of gender among the points of the sub-dimensions such as safety, achievement, traditionalism, adaptation, universality, internal orientation, stimulation and hedonism, a statistically significant difference is seen in the power value in favour of male students and in helpfulness in favour of female students.

By the school type variable, it has been identified that there is no statistically significant difference in terms of some values as power, achievement, hedonism, stimulation, universality, helpfulness and adaptation. However, it has also been identified that there is a statistically significant difference in terms of internal orientation and traditionalism values and this difference is in favour of Science High School students and Anatolian/Imam Hatip High School students respectively.

By the class variable, although there is no statistically significant difference among the value scores of achievement, hedonism, stimulation, internal orientation, universality, helpfulness, traditionalism, adaptation and safety dimensions; a statistically significant difference has been identified in the value score of power sub-dimension.

This difference has shown prominently in the 12th grade. By the habitat variable, though there is no statistically significant difference in terms of the value perception level points as power, stimulation, universality, traditionalism and

adaptation, a difference is observed among the achievement, hedonism, helpfulness and adaptation value scores. The results obtained from our study have been analysed comparatively with the results of other studies.

Key Words: Value Orientation, Secondary Students, Schwartz Value Scale.

Giriş

Günümüzde, bilgi toplumunun zorunlu bir getirisi olarak, sosyal hayatın her kademesinde köklü bir değişim ve dönüşüm yaşanmakta, bilimsel ve teknolojik gelişmeler insanın, medeniyet ya da manevi/insani değerlerden oldukça uzaklaşmasına yol açmaktadır.¹ Bazı köklü değerler, zaman zaman iç içe birbirleriyle kaynaşmış olarak, çoğu zaman da çelişerek bir arada yaşamını sürdürmektedir. Bu nedenle değerler kargaşası varlığını her geçen gün biraz daha yoğun ve etkili bir biçimde kendini hissettirmektedir. Kendi içerisinde tutarlı bir değerler sistemine yönelmeyi kolaylaştırabilecek ölçütler hususundaki kararsızlıklar, bu kargaşanın daha da arttırmasına sebep olmaktadır.² Bu sürecin doğal bir sonucu olarak modernist-pozitivist ve pragmatist eksenli eğitimin nesildeki yansıması çekingen, yılgın, aciz, rahatçı, ürkek, nemelazımcı, renksiz, davasız ve tarafsız, hayal gözü kör bir nesil olarak karşımıza çıkmıştır.³

Değer kavramı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de felsefeden, sosyolojiye, ekonomiden, eğitime ve davranış bilimine kadar birden çok alanda kullanılmıştır. Bunun bir sonucu olarak da tek bir tanım yerine çok çeşitli değer tanımları ortaya çıkmıştır.⁴ Özellikle insan davranışlarının açıklanmasında temel bir öneme sahip olmasından ve hızla değişen dünyada yeni toplumsal düzenin sağlıklı işleyebilmesi için değerlerin de bu tür düzenlemelerle uyumlu olması gerektiğinden birçok sosyal bilimci tarafından değerler incelenmektedir.⁵

Sosyal bilimlere ilk defa Znaniecki tarafından kazandırılan değer kavramı

¹ Mustafa Köylü, *Küresel Bağlamda Değerler Eğitime Duyulan İhtiyaç. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. İstanbul, 2007, s. 287-311

² Selahattin Ertürk, *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, Yelkentepe Yayınları Ankara, 1981, s. 9

³ TES., *Türk Eğitim-Sen. 21. Yüzyılda Türk Milli Eğitimi* (Ed. İzzet Çevik), İsmat Yayınları, Ankara, 2001, s. 52

⁴ M. Ahmet Tokdemir, *Tarih Öğretmenlerinin Değerler Ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 2007, s. 14; İonna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, İstanbul, 1971, s. 54

⁵ Yakup Keskin, *Değer Davranış İlişkisi*, Değerler Psikolojisi Ed. Bülent Dilmaç, H. Hüseyin Bircan. İstanbul, 2015, s.106-107. M. Ersin Kuşdil, ve I. Çiğdem Kağıtcıbaşı "Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz

Değer Kuramı", *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 2000, s. 59-76.

Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir.⁶ Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut-somut⁷ ölçü, bir şeyin değdiği karşılık,⁸ öznenin olguya yüklediği nitelik, onun kendisiyle aynı cinsten olan şeyler arasındaki yeri⁹, bizim objeleri, insanları, fikirleri, durumları ve hareketleri iyi, kötü, arzu edilen, istenmeyen ve bunun gibi yargılarımızı oluşturan standartlarımızı ve prensiplerimizi de ifade eder.¹⁰

Değere inancın kaynaklık ettiği genel olarak kabul edilmektedir¹¹ Rokeach da değeri bir tür inanç olarak görmekte, değerlerin örf ve adetlerle yaşamımıza yerleşmiş olduğuna dikkat çekmektedir.¹² Benzer bir yaklaşımla değerler, tamamıyla nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımayan etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçen inançlar olarak kabul edilmektedir.¹³ Değerler toplumun bireylerinin tamamı tarafından benimsenen, süreklilik gösteren normatif yargılardır. Bu yaklaşıma göre değerler, temel normlardır.¹⁴ Hangi davranışların doğru, iyi, arzulanan ya da istendik olduğunu belirten ve paylaşılan ölçüt ya da fikirler olarak¹⁵ bireylerin tercihlerinde değerler birer filtre olarak görev yapmaktadır.¹⁶ Bireyler değerleri, hedef ve nesnelere yolunu işaret eden normlar ve ölçütler olarak kullandığı¹⁷ için ortaklaşa benimsenirler.¹⁸ Değerler bütün bireylerin yaşamına yön veren, kural görevi gören, önem dereceleri farklı olan ve arzulanan amaçlar¹⁹ olduğu için bir bakıma da

⁶ Nuri Bilgin, *Sosyal Psikolojide Yöntem Ve Pratik Çalışmalar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 83

⁷ Sadegül Akbaba Altun, *Eğitim Yönetimi Ve Değerler*, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 2003, s. 9

⁸ Mehmet Ali Ağakay, *Türk Dili Kurumu*, 1955, s. 187

⁹ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu. Ankara, 1998, s. 40-41

¹⁰ J. Mark Halstead, M.J. Taylor, “Learning And Teaching About Values: A Review Of Recent Research”, *Cambridge Journal Of Education*, 30 (2), 2000, s. 169-203.

¹¹ Süleyman Hayri Bolay, “*Aşkın Değerler Buhranı*”, *Değerler Ve Eğitimi Uluslar Arası Sempozyumu*, 26- 28 Kasım 2004, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul. 2007, s. 62

¹² Milton Rokeach, age., s. 5

¹³ M. Ersin Kuşdil, ve I. Çiğdem Kağıtçıbaşı, a.g.m., 2000, s. 59-76

¹⁴ Selahattin Turan, Dilek Aktan, *Okul Hayatında Var Olan Ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler*, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 6 (2), 2008, s. 227-259.

¹⁵ Enver Özkalp, Çiğdem Kirel, *Örgütsel Davranış*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık Ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, 2001, s. 123

¹⁶ Buket Hüseyinliklioğlu, *Bireysel Değerler Ve Örgütsel Bağlılık Düzeyi İlişkisi Asker Hastanesi Çalışanları Üzerinde Bir İnceleme*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adana, 2010, s. 11

¹⁷ Joseph H. Fichter, *Sosyoloji Nedir?* Çev. Nilgün Çelebi, Toplum Kitabevi, Konya, 1990, s. 150

¹⁸ Orhan Türkddoğan, *Bilimsel Değerlendirme Ve Araştırma Metodolojisi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 27

¹⁹ Shalom H. Schwartz ve Glam Sagie, *Value Consensus And Importance: A Cross-National Study*. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, , 31 (4), 2000, s. 465-497

hayatlarının gayeleridir.²⁰ Bundan dolayı değerler hem gaye hem de gayeye ulaşma yolunda bir vasıta olmaktadır.²¹

1. Yöntem

a. Araştırmanın Amacı ve Hipotezler

Araştırma ile Fen Lisesi ve Anadolu/İmam Hatip Lisesi'nde öğrenim gören öğrencilerin değer yönelimlerinin bazı değişkenlere göre ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Böylece öğrencilerin hayatlarını yönlendiren ve belirli davranışlara motive eden değer yönelimleri Schwartz Değerler Ölçeği ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada şu sorulara cevap aranacaktır:

1. Ortaöğretim öğrencilerinin değer yönelimleri hangi yöndedir?
2. Öğrencilerin değer yönelim düzeyleri nasıldır?
3. Öğrencilerin cinsiyet, okul türü, sınıf ve yaşadıkları yer değişkenlerine bağlı olarak değer yönelimlerinde farklılaşma var mıdır?

Buna göre:

1. Araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencileri genel olarak muhafazakârlık (gelenek, uyma, güvenlik) değerlerine yeniliğe açıklık (uyarılım, özyönelim, hazcılık) değerlerinden; kendini aşma (evrenselcilik ve iyilikseverlik) değerlerine de kendini geliştirme (güç, başarı) değerlerinden daha fazla önem vereceklerdir.

2. Öğrenciler muhafazakârlık değerlerine kendini aşma değerlerinden de daha fazla önem vereceklerdir.

3. Değer yargısı ve kendini aşma ana değer gruplarını oluşturan değerler arasında pozitif; yeniliğe açıklık ve kendini geliştirme ana değer gruplarını oluşturan değerler arasında ise negatif ilişkiler olacaktır.

4. Cinsiyet, okul, sınıf ve ikamet yerleri değişkenleri açısından değerlere verilen önem düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmayacaktır.

²⁰ Güngör Erol, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar: Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler Ve Ahlaki Gelişme*, Ötüken Yayınları, İstanbul. 1998, s. 84-85

²¹ Şevket Yavuz, "Değerlerin Şeceresi, Doğası, Sınırı Ve Devamlılığı: Değerlerin Dini Ve Sosyal Karakteri Ve Sürekliliği", *Değerler Ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, 26-28 Kasım 2004, İstanbul, Ed.; Recep Kaymakcan, Seyfi Kenan, Hayati Hökelekli, Şeyma Arslan, Mahmut Zengin, İstanbul: Dem Yayınları, 2007, s. 90-1

5. Doğum yerinin özelliği, değerlere verilen önem düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmayacaktır

6. Ortaöğretim öğrencilerinin okudukları okul türü, değerlere verilen önem düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmayacaktır.

7. Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf, değerlere verilen önem düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmayacaktır.

b. Evren ve Örneklem

Tablo 1: Araştırmaya katılan öğrencilerin frekans dağılımı

Okul	Cins.	N	Sınıflar				İl Mer.	İlçe	Kasaba	Köy	Top .
			9	10	11	12					
Fen Lisesi	Kız	90	45	45	44	46	87	89	1	3	180
	Erkek	90									
İHL	Kız	87	35	39	35	42	93	40	2	15	151
	Erkek	64									
Toplam		331	80	84	79	88	180	129	3	18	331

Tablo 1’de görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan öğrencilerin dağılımlarında cinsiyet açısından Fen Lisesi öğrencilerinde dengeli bir dağılım olduğu gözlenirken İHL öğrencilerinde kadın öğrencilerin nispeten fazla olduğu görülmektedir (Kadın N=87, Erkek N=64). Sınıf düzeyinde okul türleri arasında eşit dağılım olduğu, yaşanılan yer değişkeni açısından dengeli bir dağılımın olmadığı görülmektedir.

c. Veri Toplama Araçları

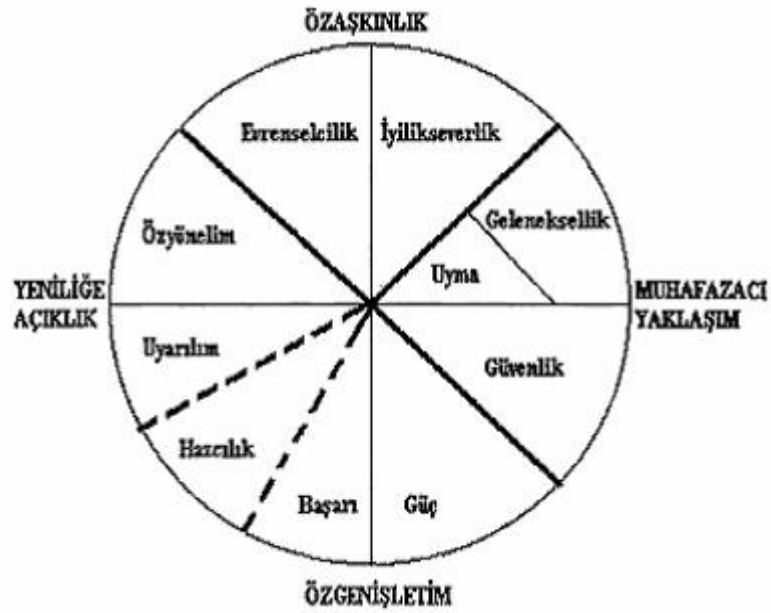
Araştırmada, uzman görüşleri ve daha önce yapılmış araştırmaların sonuçlarından hareketle öğrencilere uygulanmak üzere kişisel bilgi formu, Schwartz’ın geliştirdiği 57 değerden oluşan Schwartz Değerler Ölçeği (SDÖ) uygulanmıştır. Ölçeğe göre değerler 10 alt değer grubu boyutunda sıralanmış,, bu 10 değer grubu ise kendi içerisinde 4 temel yönetime ayrılmıştır.

Schwartz Değerler Ölçeği (SDÖ): S. Schwartz tarafından geliştirilen Schwartz Value Survey (SVS)/ Schwartz Değerler Ölçeği (SDÖ) kapsamlı ve uluslararası kabul görmesinden dolayı en uygun araç olarak seçilmiştir.²² Ölçeğin

²² Shalom H. Schwartz, "Universals In The Content And Structure Of Values: Theory And Empirical Tests In 20 Countries", (Ed. M. Zanna), *Advances In Experimental Social Psychology*,

kültürler arası geçerliği ispatlanmıştır.²³ SDÖ, 30 amaç değer, 27 de araç değer olmak üzere 57 maddeden oluşmaktadır.²⁴ Ölçekte 57 madde 10 temel değer grubuna ayrılmış, her bir değer grubu içinde çeşitli değer beklentileri oluşturularak katılımcıların bu on değer yönelimine göre profilleri belirlenmektedir.²⁵ Şöyle ki;

Schwartz Değerler ve Değer Boyutları

Şekil 1: Schwartz değer yönelimleri (M. Ersin Kuşdil, ve I. Çiğdem Kağıtcıbaşı, agm., s. 59-76).

Schwartz'ın değer yönelimleri yaklaşımına göre çembersel yapıda oluşturulan değerler birbiri ile uyum içerisinde sıralanmakta değerler arasında mesafenin kısılması uyumluluk yönünde, mesafenin uzaması ise uyumsuzluk yönünde ilişkinin artmasını ifade etmektedir. Şekildeki birbirine tam karşılıklı olarak konumlanan değerler ise en büyük uyumsuzluk ilişkisine sahip değerler

Academic Press, New York, 1992, 25, s. 1-65

²³Shalom H. Schwartz. Are There Universal Aspects In The Content And Structure Of Values? *Journal Of Social Issues*, 50, 1994, s. 19-45

²⁴ Shalom H. Schwartz, age., s. 25

²⁵ Shalom H. Schwartz & Sipke Huismans, Value priorities and religiosity in four. Western Religions. *Social Psychology Quarterly*, 1995, s. 58, s. 88-107, Roy, A.. Factor Analysis And Initial Validation Of The Personal Values Inventory. Unpublished Doctorate Dissertation, Tennessee State University, Usa. 2003, s. 25-26

olarak kabul edilmektedir. Buradaki çembersel dizilimin oluşmasında bireylerin değerlere verdikleri önem sıralamasının birbirine yakınlığı önemli olmaktadır.²⁶

Teoriye göre başarı değeri, iyilikseverlik değeri ile çatışacaktır. Çünkü kendisi için sürekli başarı arayışı içinde olan bir insanın hareketleri, yardıma ihtiyacı olan yakın konumdaki insanlara/arkadaşlarına yardım etmek ve onların refahını arttırmak gibi hareketler tarafından engellenme durumuyla karşılaşmaktadır. Yine geleneksellik değeri, uyarılma değeri ile çatışmaktadır. Çünkü toplumsal ve dinsel gelenekleri kabul etmek ve geçmişten gelen fikirlere bağlı kalmak ile yenilik yapmak, değişime başlamak ve heyecanın pesinde koşmak fikirleri/hareketleri bir biri ile çatışmaktadır.²⁷

d. Verilerin Toplanması

Araştırmada öğrencilerin kişisel bilgileri için kişisel bilgi formu kullanılırken, öğrencilerin yaşamlarındaki değer tercihlerini ölçmek için ise Schwartz Değerler Ölçeği kullanılmıştır.

Anket formu, 20013–2014 eğitim–öğretim yılında; Samsun il merkezinde bulunan Fen Lisesi ve Anadolu/İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören 9., 10., 11., ve 12. sınıf öğrencilerine okul saatleri içinde uygulanmıştır.

e. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Verilerin istatistiksel çözümlenmeleri bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, araştırma grubunu oluşturan öğretmen ve yöneticilerin demografik özelliklerini betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, sonra ölçeğin toplam puanları için $\bar{x}$, s_s , x_{Sh} değerleri saptanmıştır. Bu bağlamda:

1. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin SDÖ alt boyutlarından aldıkları puanların; cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız grup t testi,
2. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin öğretmen ve yöneticilerin SDÖ alt boyutlarından aldıkları puanların; sınıf, ve okul türü değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA),

²⁶ Shaloom H. Schwartz, age., s. 25, s. 1-65

²⁷ Ahmet Sait Özkul, *Yaşam ve Çalışma Değerlerini Etkileyen Faktörler Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007, s. 26

3. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda grupla arasında fark bulunduğu, farklılıkların kaynağını (hangi gruplar arasında olduğunu) belirlemek üzere Post-Hoc Scheffé testleri,

Elde edilen veriler bilgisayarda “SPSS for Windows ver: 17.0” programında çözümlenmiş, anlamlılık durumu. 05 düzeyinde sınanmış, diğer anlamlılık düzeyleri ayrıca belirtilmiş ve bulgular araştırmanın amaçlarına uygun olarak çizelgeler halinde sunulmuştur.

2. Bulgular

Çalışmamızın bu bölümünde, çalışmanın amaçlarına ilişkin yapılan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Araştırma kapsamında örneklem gruba ilişkin kişisel bilgi formundan hareketle demografik veriler, çeşitli değişkenlere göre örneklem grubun değer yönelimlerini tespit etmek amacı ile uygulanan “*Schwartz Değerler Ölçeği*” sonuçlarından elde edilen bulgular çizelgelerle beraber verilmiştir. Çizelgelerin daha iyi anlaşılması için veriler sonucunda elde edilen bulgular, tabloların altlarında açıklanmıştır.

Tabloları oluştururken değerler arasında anlamlı fark bulunmayanları tek bir tablo halinde, anlamlı fark bulunanları ise ayrı tablolar halinde verilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2: Öğrencilerin *Schwartz Değerler Ölçeği* alt boyutları ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre bağımsız grup t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t	Sd	p
Güç	Kız	177	20,40	7,567	,568	-2,222	329	,027
	Erkek	154	22,22	7,214	,581			
Başarı	Kız	177	25,87	6,090	,457	,413	329	,680
	Erkek	154	25,58	6,927	,558			
Güvenlik	Kız	177	31,38	7,904	,594	,111	329	,912
	Erkek	154	31,29	6,972	,561			
Geleneksellik	Kız	177	27,74	6,978	,524	1,435	329	,152
	Erkek	154	26,57	7,912	,637			
Uyum	Kız	177	21,17	5,029	,378	1,531	329	,127
	Erkek	154	20,30	5,299	,427			
Yardımsverlik	Kız	177	49,52	9,633	,724	2,088	329	,038

	Erkek	154	47,26	10,020	,807			
Evrensellik	Kız	177	48,31	9,591	,720	1,631	329	,104
	Erkek	154	46,44	11,337	,913			
Özyönelim	Kız	177	39,42	7,446	,559	,865	329	,388
	Erkek	154	38,71	7,536	,607			
Uyarılma	Kız	177	12,70	4,882	,366	-1,825	329	,069
	Erkek	154	13,65	4,611	,371			
Hazcılık	Kız	177	14,23	4,584	,344	,680	329	,497
	Erkek	154	13,85	4,776	,465			

Tablo 2'ye göre, örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz Değerler Ölçeği alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, başarı, güvenlik, geleneksellik, uyum, evrensellik, özyönelim, uyarılma ve hazcılık değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($p>,05$) bulunmamıştır. Ancak güç ve yardımseverlik değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark meydana geldiği ($p\leq,05$) tespit edilmiştir. Aritmetik ortalama puanları incelendiğinde meydana gelen farklılığın güç değerinde erkek ($\bar{x}=22,22$) öğrenciler lehine, yardımseverlik değerinde ise kız ($\bar{x}=49,52$) öğrenciler lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Öğrencilerin Schwartz Değerler Ölçeği alt boyutu puanlarının, okul türleri değişkenine göre bağımsız grup t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	$Sh_{\bar{x}}$	t	Sd	p
Güç	Fen Lisesi	180	21,52	7,258	,541	,721	329	,471
	İHL/AİHL	151	20,92	7,682	,625			
Başarı	Fen Lisesi	180	25,57	6,232	,464	-,512	329	,609
	İHL/AİHL	151	25,93	6,789	,552			
Hazcılık	Fen Lisesi	180	14,50	4,880	,363	1,734	329	,084
	İHL/AİHL	151	13,52	5,461	,444			
Uyarılma	Fen Lisesi	180	12,93	4,712	,363	-,881	329	,379
	İHL/AİHL	151	13,40	4,852	,444			
Özyönelim	Fen Lisesi	180	39,96	6,583	,490	2,335	329	,020
	İHL/AİHL	151	38,05	8,338	,678			
Evrensellik	Fen Lisesi	180	47,51	9,521	,709	,131	329	,896
	İHL/AİHL	151	47,36	11,522	,937			

Yardımseverlik	Fen Lisesi	180	48,04	9,066	,675	-,855	329	,393
	İHL/AİHL	151	48,97	10,750	,874			
Geleneksellik	Fen Lisesi	180	25,69	7,181	,535	-	329	,000
	İHL/AİHL	151	28,99	7,366	,599			
Uyum	Fen Lisesi	180	20,43	4,639	,345	-	329	,203
	İHL/AİHL	151	21,16	5,724	,465			

Tablo 3'te görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz Değerler Ölçeği alt boyutu puanlarının lise türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, güç, başarı, hazcılık, uyarılma, evrensellik ve yardımseverlik değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($p>,05$) bulunamamıştır. Ancak özyönelim ve geleneksellik değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark meydana geldiği ($p\leq,05$) tespit edilmiştir. Aritmetik ortalama puanları incelendiğinde meydana gelen farklılığın özyönelim değerinde Fen Lisesi ($\bar{x}=39,96$) öğrencileri lehine, geleneksellik değerinde ise İHL/AİHL ($\bar{x}=28,99$) öğrenciler lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Schwartz değerler ölçeği güç alt boyutu puanlarının sınıf değişkenine göre tek yönlü varyans analizinin (ANOVA) sonuçları

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Güç	9	80	19,54	7,393	G.Arası	490,531	3	163,510	3,000	,031
	10	84	21,31	7,543	G.İçi	17823,377	327	54,506		
	11	79	21,02	8,135	Toplam	18313,908	330			
	12	88	22,94	6,450						
	Toplam	331	21,25	7,449						

Tablo 4'te görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz değerler ölçeği güç alt boyutu puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F= 3,000$; $p<,05$).

Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir. Genellikle varyansların homojen olması durumunda kullanılan LSD çoklu

karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen LSD çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur:

Tablo 5: Öğrencilerin Schwartz Değerler Ölçeği alt boyutu puanlarının sınıf değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonuçları

(I) Sınıf	(J) Sınıf	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	P
9	10	-1,77094	1,15334	,126
	11	-1,48645	1,17101	,205
	12	-3,40338*	1,14048	,003
10	9	1,77094	1,15334	,126
	11	,28449	1,15708	,806
	12	-1,63244	1,12617	,148
11	9	1,48645	1,17101	,205
	10	-,28449	1,15708	,806
	12	-1,91693	1,14426	,095
12	9	3,40338*	1,14048	,003
	10	1,63244	1,12617	,148
	11	1,91693	1,14426	,095

Tablo 5'e göre, Schwartz değerler ölçeği güç alt boyutu puanlarının sınıf değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonucunda dokuzuncu sınıf ile on ikinci sınıf arasında on ikinci sınıflar lehine $p < ,05$ önem düzeyinde anlamlı bir durum tespit edilmiştir. Diğer grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır.

Buna göre, sınıf değişkeni ile yapılan değerlendirmede on ikinci sınıf öğrencilerinin davranışlarına yön veren değerler bakımından, güç alt boyutu diğer sınıflardan daha yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin sınıfları yükseldikçe davranışlarına yön veren değerler bakımından güç alt boyutunun da arttığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Öğrencilerin Schwartz Değerler Ölçeği alt boyutu puanlarının sınıf değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

$f, \bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	$\bar{x}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Başarı	9	80	24,95	6,720	G.Arası	103,215	3	34,405	,817	,485
	10	84	26,43	6,122	G.İçi	13775,227	327	42,126		
	11	79	26,06	6,729	Toplam	13878,442	330			
	12	88	25,50	6,400						
	Toplam	331	25,74	6,485						
Hazırlık	9	80	14,28	5,061	G.Arası	14,549	3	4,850	,180	,910
	10	84	13,72	5,411	G.İçi	8802,567	327	26,919		
	11	79	14,08	5,050	Toplam	8817,117	330			
	12	88	14,15	5,205						
	Toplam	331	14,05	5,169						
Uyarılma	9	80	13,92	4,826	G.Arası	153,728	3	51,243	2,273	,080
	10	84	12,07	5,262	G.İçi	7370,988	327	22,541		
	11	79	13,47	4,549	Toplam	7524,716	330			
	12	88	13,17	4,311						
	Toplam	331	13,14	4,775						
Özyönelim	9	80	39,26	7,067	G.Arası	129,830	3	43,277	,771	,511
	10	84	38,37	8,500	G.İçi	18360,291	327	56,148		
	11	79	40,06	7,502	Toplam	18490,120	330			
	12	88	38,75	6,803						
	Toplam	331	39,09	7,485						
Evrensellik	9	80	49,13	11,128	G.Arası	773,929	3	257,976	2,385	,069
	10	84	45,67	11,602	G.İçi	35374,016	327	108,177		
	11	79	48,88	9,208	Toplam	36147,945	330			
	12	88	46,29	9,471						
	Toplam	331	47,44	10,466						
Yardımsızlık	9	80	50,24	9,065	G.Arası	617,989	3	205,996	2,138	,095
	10	84	47,07	10,916	G.İçi	31501,017	327	96,333		
	11	79	49,47	9,677	Toplam	32119,006	330			
	12	88	47,28	9,475						
	Toplam	331	48,46	9,865						
Geleneksizlik	9	80	28,10	7,061	G.Arası	167,955	3	55,985	1,012	,388
	10	84	26,56	7,467	G.İçi	18096,349	327	55,341		
	11	79	27,75	8,046	Toplam	18264,304	330			

	12	88	26,49	7,175						
	Toplam	331	27,20	7,439						
Uyum	9	80	21,34	4,357	G.Arası	74,877	3	24,959	,934	,424
	10	84	20,89	5,421	G.İçi	8736,970	327	26,719		
	11	79	20,86	5,068	Toplam	8811,847	330			
	12	88	20,04	5,666						
	Toplam	331	20,77	5,167						
Güvenlik	9	80	31,76	7,234	G.Arası	82,970	3	27,657	,493	,688
	10	84	30,50	9,001	G.İçi	18352,481	327	56,124		
	11	79	31,47	7,233	Toplam	18435,452	330			
	12	88	31,64	6,262						
	Toplam	331	31,34	7,474						

Tablo 6'da örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz Değerler Ölçeği alt boyutu puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi sonucunda başarı, hazcılık, uyarılma, özyönelim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($p>,05$) bulunamamıştır.

Tablo 7: Öğrencilerin Schwartz Değerler Ölçeği alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

$f, \bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	$\bar{x}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Güç	İl merkezi	184	21,29	7,307	G.Arası	374,416	3	124,805	2,275	,080
	İlçe merkezi	127	21,77	7,111	G.İçi	17939,49 1	327	54,861		

	Kasaba	3	21,69	2,680	Toplam	18313,908	330			
	Köy	17	16,78	10,545						
	Toplam	331	21,25	7,449						
Uyarılma	İl merkezi	184	13,17	4,870	G.Arası	174,145	3	58,048	2,582	,053
	İlçe merkezi	127	13,48	4,555	G.İçi	7350,571	327	22,479		
	Kasaba	3	14,17	2,534	Toplam	7524,716	330			
	Köy	17	10,11	4,884						
	Toplam	331	13,14	4,775						
Evrensellik	İl merkezi	184	47,89	9,565	G.Arası	735,964	3	245,321	2,265	,081
	İlçe merkezi	127	47,52	10,648	G.İçi	35411,981	327	108,294		
	Kasaba	3	51,45	8,296	Toplam	36147,945	330			
	Köy	17	41,26	16,282						
	Toplam	331	47,44	10,466						
Geleneksellik	İl merkezi	184	27,55	7,141	G.Arası	100,524	3	33,508	,603	,613
	İlçe merkezi	127	26,70	7,782	G.İçi	18163,781	327	55,547		
	Kasaba	3	30,73	3,307	Toplam	18264,304	330			
	Köy	17	26,50	8,571						
	Toplam	331	27,20	7,439						
Uyum	İl merkezi	184	21,22	4,843	G.Arası	205,359	3	68,453	2,601	,052
	İlçe merkezi	127	20,51	4,792	G.İçi	8606,488	327	26,320		
	Kasaba	3	20,98	3,002	Toplam	8811,847	330			
	Köy	17	17,70	9,359						
	Toplam	331	20,77	5,167						

Tablo 7'ye göre, örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz Değerler Ölçeği alt boyutu puanlarının öğrencilerin yaşadığı yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi sonucunda güç, uyarılma, evrensellik,

geleneksellik ve uyum değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($p>,05$) bulunamamıştır.

Tablo 8: Schwartz değerler ölçeği başarı alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Başarı	İl merkezi	184	26,22	5,706	G.Arası	332,557	3	110,852	2,676	,047
	İlçe merkezi	127	25,46	7,120	G.İçi	13545,886	327	41,425		
	Kasaba	3	29,15	5,057	Toplam	13878,442	330			
	Köy	17	21,95	8,461						
	Toplam	331	25,74	6,485						

Tablo 8’de de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz değerler ölçeği **başarı** alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F= 2,676$; $p<,05$). Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir. Genellikle varyansların homojen olması durumunda kullanılan LSD çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen LSD çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur:

Tablo 9: Schwartz değerler ölçeği başarı alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonuçları

(I) Yaşadığınız yer	(J) Yaşadığınız yer	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	<i>p</i>
İl merkezi	İlçe merkezi	,76593	,74250	,303
	Kasaba	-2,93292	3,74611	,434

	Köy	4,27513*	1,63153	,009
İlçe merkezi	İl merkezi	-,76593	,74250	,303
	Kasaba	-3,69885	3,75958	,326
	Köy	3,50920*	1,66221	,036
Kasaba	İl merkezi	2,93292	3,74611	,434
	İlçe merkezi	3,69885	3,75958	,326
	Köy	7,20805	4,03051	,075
Köy	İl merkezi	-4,27513*	1,63153	,009
	İlçe merkezi	-3,50920*	1,66221	,036
	Kasaba	-7,20805	4,03051	,075

Tablo 9’da görüldüğü gibi, Schwartz değerler ölçeği **başarı** alt boyutu puanlarının yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonucunda, kasaba, il merkezi, ilçe merkezi ve köyde oturanlar arasında kasaba ve il merkeziden oturanlar lehine, il merkezi, ilçe merkezi ve köyde oturanlar arasında il merkezinde oturanlar lehine, ilçede oturanlar ile köyde oturanlar arasında da ilçede oturanlar lehine $p < ,05$ önem düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Buna göre il merkezinde ve ilçe merkezinde oturan öğrencilerin sosyal imkânlarla köyde oturan öğrencilere göre daha kolay ve daha fazla ulaşabildikleri için başarılarına etki etmiş olabilir. Yapılan ankette kasabada ki öğrencilerin etkisi daha yüksek çıkmış olmasına rağmen ankete katılan öğrenci sayısı düşük olduğu için bizlere sağlıklı bir fikir veremeye bilir.

Tablo 10: Schwartz değerler ölçeği hazırlık alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	F	p
Hazırlık	İl merkezi	184	14,07	5,277	G.Arası	338,718	3	112,906	4,355	,005
	İlçe merkezi	127	14,59	4,713	G.İçi	8478,399	327	25,928		

	Kasaba	3	13,83	3,850	Toplam	8817,117	330		
	Köy	17	9,84	5,875					
	Toplam	331	14,05	5,169					

Tablo 10'dan anlaşıldığı kadarı ile, örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz değerler ölçeği **hazcılık** alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F= 4,355$; $p<,05$). Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir. Genellikle varyansların homojen olması durumunda kullanılan LSD çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen LSD çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 11: Schwartz değerler ölçeği hazcılık alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonuçları

(I) Yaşadığınız yer	(J) Yaşadığınız yer	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
İl merkezi	İlçe merkezi	-,52025	,58743	,376
	Kasaba	,24274	2,96370	,935
	Köy	4,23083*	1,29077	,001
İlçe merkezi	İl merkezi	,52025	,58743	,376
	Kasaba	,76299	2,97435	,798
	Köy	4,75108*	1,31504	,000
Kasaba	İl merkezi	-,24274	2,96370	,935
	İlçe merkezi	-,76299	2,97435	,798
	Köy	3,98808	3,18869	,212
Köy	İl merkezi	-4,23083*	1,29077	,001
	İlçe merkezi	-4,75108*	1,31504	,000
	Kasaba	-3,98808	3,18869	,212

Tablo 11'de görüldüğü gibi, Schwartz değerler ölçeği **hazcılık** alt boyutu puanlarının yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonucunda, il merkezi, ilçe merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında ilçe merkezi lehine ve il merkezi, köy

ve kasabada oturanlar arasında il merkezinde oturanlar lehine, köyde oturanlar ile kasabada oturanlar arasında da köy oturanlar lehine $p < ,05$ önem düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna göre il merkezinde ve ilçe merkezinde oturan öğrencilerin sosyal imkânlar ve istediklerine ulaşma konusunda köyde ve kasabada oturan öğrencilere göre daha kolay ve daha fazla ulaşabildikleri için hazcılık duyguları etkin olabilir.

Tablo 12: Schwartz değerler ölçeği özdenetim alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	F	p
Özyönelim	İl merkezi	184	39,27	6,748	G.Arası	733,218	3	244,406	4,501	,004
	İlçe merkezi	127	39,63	7,346	G.İçi	17756,902	327	54,302		
	Kasaba	3	41,12	6,000	Toplam	18490,120	330			
	Köy	17	32,77	12,628						
	Toplam	331	39,09	7,485						

Tablo 12’de görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz değerler ölçeği özyönelim alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F= 4,501$; $p < ,05$). Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir. Genellikle varyansların homojen olması durumunda kullanılan LSD çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen LSD çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur:

Tablo 13: Schwartz değerler ölçeği özdenetim alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonuçları

(I) Yaşadığınız yer	(J) Yaşadığınız yer	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
İl merkezi	İlçe merkezi	-,36440	,85012	,668

	Kasaba	-1,85185	4,28905	,666
	Köy	6,49169*	1,86799	,001
İlçe merkezi	İl merkezi	,36440	,85012	,668
	Kasaba	-1,48745	4,30446	,730
	Köy	6,85608*	1,90311	,000
Kasaba	İl merkezi	1,85185	4,28905	,666
	İlçe merkezi	1,48745	4,30446	,730
	Köy	8,34354	4,61466	,072
Köy	İl merkezi	-6,49169*	1,86799	,001
	İlçe merkezi	-6,85608*	1,90311	,000
	Kasaba	-8,34354	4,61466	,072

Tablo 13'te görüldüğü gibi, Schwartz değerler ölçeği **özyönelim** alt boyutu puanlarının yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonucunda, il merkezi, ilçe merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında kasaba ve ilçe merkezinde oturanlar lehine ve il merkezi ve köyde oturanlar arasında il merkezinde oturanlar lehine, $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Burada yorumumuz yaparken özellikle kasabada oturan öğrencilerin sayısı az olduğu için ilçede oturan öğrencilerle beraber yorumlamayı daha uygun bulduk.

Tablo 14: Schwartz değerler ölçeği yardımseverlik alt boyutu puanlarının

yaşanılan yer değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	F	p
Yardımseverlik	İl merkezi	184	49,04	9,112	G.Arası	1216,390	3	405,463	4,290	,005
	İlçe merkezi	127	48,54	9,643	G.İçi	30902,616	327	94,503		
	Kasaba	3	54,51	7,726	Toplam	32119,006	330			
	Köy	17	40,62	15,555						
	Toplam	331	48,46	9,865						

Tablo 14'te görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz değerler ölçeği yardımseverlik alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların

aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F= 4,290$; $p<,05$). Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir. Genellikle varyansların homojen olması durumunda kullanılan LSD çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen LSD çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur:

Tablo 15: Schwartz değerler ölçeği yardımseverlik alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonuçları

(I) Yaşadığınız yer	(J) Yaşadığınız yer	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	P
İl merkezi	İlçe merkezi	,50020	1,12148	,656
	Kasaba	-5,47391	5,65816	,334
	Köy	8,41561*	2,46427	,001
İlçe merkezi	İl merkezi	-,50020	1,12148	,656
	Kasaba	-5,97411	5,67849	,294
	Köy	7,91540*	2,51061	,002
Kasaba	İl merkezi	5,47391	5,65816	,334
	İlçe merkezi	5,97411	5,67849	,294
	Köy	13,88951*	6,08771	,023
Köy	İl merkezi	-8,41561*	2,46427	,001
	İlçe merkezi	-7,91540*	2,51061	,002
	Kasaba	-13,88951*	6,08771	,023

Tablo 15'ten anlaşıldığı kadarı ile i, Schwartz değerler ölçeği yardımseverlik alt boyutu puanlarının yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonucunda, il merkezi, ilçe merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında kasaba ve il merkezinde oturanlar lehine ve ilçe merkezi ve köyde oturanlar arasında ilçe merkezinde oturanlar lehine, $p<,05$ önem düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 16: Schwartz değerler ölçeği güvenlik alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

$f, \bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	$\bar{x}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Güvenlik	İl merkezi	184	31,90	6,823	G.Arası	1088,452	3	362,817	6,839	,000
	İlçe merkezi	127	31,41	6,730	G.İçi	17347,000	327	53,049		
	Kasaba	3	36,61	4,090	Toplam	18435,452	330			
	Köy	17	23,88	13,887						
	Toplam	331	31,34	7,474						

Tablo 16'da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin Schwartz değerler ölçeği güvenlik alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($F= 6,839; p<,05$). Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir. Genellikle varyansların homojen olması durumunda kullanılan LSD çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen LSD çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 17: Schwartz değerler ölçeği güvenlik alt boyutu puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonuçları

(I) Yaşadığınız yer	(J) Yaşadığınız yer	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
İl merkezi	İlçe merkezi	,49437	,84025	,557
	Kasaba	-4,70368	4,23926	,268
	Köy	8,02397*	1,84630	,000
İlçe merkezi	İl merkezi	-,49437	,84025	,557
	Kasaba	-5,19806	4,25449	,223
	Köy	7,52960*	1,88102	,000
Kasaba	İl merkezi	4,70368	4,23926	,268
	İlçe merkezi	5,19806	4,25449	,223
	Köy	12,72765*	4,56109	,006

Köy	İl merkezi	-8,02397*	1,84630	,000
	İlçe merkezi	-7,52960*	1,88102	,000
	Kasaba	-12,72765*	4,56109	,006

Tablo 17'de görüldüğü gibi, Schwartz değerler ölçeği güvenlik alt boyutu puanlarının yer değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan ANOVA sonrası Post-Hoc LSD testi sonucunda, il merkezi, ilçe merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında il merkezinde oturanlar lehine ve ilçe merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında ilçe merkezinde oturanlar lehine, köyde ve kasabada oturanlar arasında da köyde oturanlar lehine $p < ,05$ önem düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir

Sonuç ve Tartışma

Fen Lisesi ve Anadolu/İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin değer yönelimlerinin ve tercihlerinin incelendiği araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmamızla ortaya koyduğumuz çıkarımlar, yurt içinde yapılan benzer çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır. ma

Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre değerleri algılama düzeylerinden, güvenlik, başarı, geleneksellik, uyum, evrensellik, öz yönelim, uyarılma ve hazcılık alt boyutları puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Ancak güç ve yardımseverlik değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark meydana geldiği tespit edilmiştir. Meydana gelen bu farklılığın güç değerinde erkek öğrenciler lehine, yardımseverlik değerinde ise kız öğrenciler lehine olduğu görülmektedir.

Göldağ'ın Malatya'da orta öğretim öğrencilerine yapmış olduğu çalışmada güç değer alt boyutunda anlamlı bir fark tespit edilmemişken, başarı, güvenlik, geleneksellik, uyum, yardımseverlik, evrensellik, öz yönelim, uyarılma ve hazcılık alt boyutları puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu, bu farkında bayan öğrenciler lehine olduğunu tespit etmiştir.²⁸ Polat ve Çalışkan'ın ortaokul öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada ise cinsiyet değişkenine göre başarı, yardımseverlik, evrenselcilik, uyma, öz yönelim, güvenlik boyutlarında bayan öğrenciler lehine bir fark tespit edilmişken, hazcılık, uyarılma, güç ve

²⁸ Battal Göldağ, *Orta Öğretim Kurumlarında Okul Kültürü Yoluyla Değerler Eğitimi (Malatya Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya -2015, s. 265

geleneksellik alt boyutlarında ise istatistiksel anlamda bir fark olmadığı tespit edilmiştir.²⁹

Araştırmamızın “Araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencileri genel olarak muhafazakârlık (gelenek, uyma, güvenlik) değerlerine yeniliğe açıklık (uyarılım, özyönelim, hazcılık) değerlerinden; kendini aşma (evrenselcilik ve iyilikseverlik) değerlerine de kendini geliştirme (güç, başarı) değerlerinden daha fazla önem verecekleri” yönündeki hipotezimize uygun bir sonuç çıktığı görülmektedir. Özellikle güç ve yardımseverlik değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark meydana geldiği, gelen bu farklılığın güç değerinde erkek öğrenciler lehine, yardımseverlik değerinde ise kız öğrenciler lehine olduğu görülmektedir.

Arslan ve Tunç’un İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile³⁰, Başçıftçı, Yanpınar ve Ergül’ün³¹ üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu çalışma sonucunda da cinsiyete göre evrenselcilik, yardımseverlik ve uyma değerleri açısından kız öğrencilerin lehine bir fark bulunmuştur.

Yine araştırmamızın “Cinsiyet, okul, sınıf ve ikamet yerleri değişkenleri açısından değerlere verilen önem düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmayacaktır.” şeklindeki hipotezimizin de bulgularla kısmen doğru orantılı olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin okudukları okul türleri değişkenine göre değerleri algılama düzeylerinden, güç, başarı, hazcılık, uyarılma, evrensellik ve Yardımseverlik değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak özyönelim ve geleneksellik değerlerinin aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark meydana geldiği tespit edilmiştir. Aritmetik ortalama puanları incelendiğinde meydana gelen farklılığın özyönelim değerinde Fen Lisesi öğrencileri lehine, geleneksellik değerinde ise AİHL/İHL öğrenciler lehine olduğu görülmektedir.

Araştırmamızın “Ortaöğretim öğrencilerinin okudukları okul türü, değerlere verilen önem düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığa yol

²⁹ Seyat Polat& Muhittin Çalışkan, Ortaokul Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 26 (2), 2013, s. 1-18

³⁰ Mustafa Arslan ve Esra Tunç, İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerindeki Değişimler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (26), 2013, s.7-39.

³¹ Fatih Başçıftçı, Onur Yanpınar ve Murat Ergül, “Öğretmen Adaylarının Değer Yargılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Selçuk Üniversitesi Örneği”, *Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, 3, 2012, 4.

açmayacaktır.” şeklindeki hipotezimizi güç, başarı, hazcılık, uyarılma, evrensellik, yardımseverlik ve uyum değerleri açısından desteklediği ancak özyönelim ve geleneksellik değerleri konusunda desteklemediği görülmektedir. Doğrulanmayan bu iki değerde ise özyönelim de Fen Lisesi, geleneksellikte ise Anadolu/ İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin puanları yüksek çıkmıştır. İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin daha muhafazakâr ailelerden geldiğini düşünürsek burada ki hipotezimizin de bu düşünceye uygun olduğu düşünülebilir.

Ağırlıklı olarak dini eğitim alan İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde geleneksellik değerinin yüksek çıkması toplumda yaygın olan bir takım dini-ahlaki-kültürel geleneksel form ve uygulamaların, öğrenciler üzerinde dinin etkisinin yüksek olduğunu gösterir. Toplumda, toplumun istikrarı ve devamı için toplumsal geleneklere ihtiyacı olduğu gibi, dinde de dinin bozulmadan devamı gelenek olarak algılanmaktadır.³² Araştırmamızda elde ettiğimiz bulguda da İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerinde aldıkları din eğitimin etkisini ortaya koymaktadır.

Göldağ'ın yapmış olduğu çalışmada da İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin değer eğilimlerinin puanlarının diğer okullarda okuyan öğrencilere göre puanları daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.³³

Öğrencilerin okudukları sınıf değişkenine göre değerleri algılama düzeylerinden, başarı, hazcılık, uyarılma, özdenetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik alt boyutlarının puan değerleri arasında anlamlı bir fark tespit edilememişken, güç alt boyutu puan değeri açısından anlamlı fark tespit edilmiştir. Öğrencilerden on ikinci sınıf öğrencilerinin güç eğilim puanlarının dokuzuncu sınıfta okuyan öğrencilere göre yüksek olduğu, tespit edilmiştir. Diğer yaş gurupları arasında güç eğilim boyutları açısından fark olmadığı görülmektedir.

Dilmaç, Deniz ve Deniz³⁴ tarafından üniversite öğrencilerine yönelik yapılan çalışmada, evrensellik, yardımseverlik ve özdenetim alt boyutlarında sınıf değişkenine bağlı olarak en düşük puan ortalamasını birinci sınıflar alırken, en yüksek puan ortalamasını üçüncü sınıfların aldığı tespit edilmiştir.

³² Yümeni Sezen, İslâm'ın Sosyolojik Yorumu, İstanbul, 2000, s. 359

³³ Battal Göldağ, age., 384

³⁴ Bülent Dilmaç, Metin Deniz, M. Engin Deniz, Değerler Eğitimi Dergisi, 7 (18), 9-24, 2009

Bizim çalışmamızdaki bulguların tersine Polat ve Çalışkanın³⁵ yapmış olduğu çalışmada ise 8. Sınıf öğrencilerin 5,6,7. Sınıf öğrencilere göre değer yönelimlerinin düşük olduğunu görülmektedir.

Öğrencilerin yaşadıkları yer değişkenine göre değerleri algılama düzeylerinden, güç, uyarılma, evrensellik, geleneksellik ve uyum alt boyutları puan değerleri açısından aralarında anlamlı fark tespit edilememiştir.

Aralarında anlamlı ilişki boyutu olanlardan öğrencilerin başarı alt boyutunda, kasaba, il merkezi, ilçe merkezi ve köyde oturanlar arasında kasaba ve il merkezinde oturanlar lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna göre il merkezinde ve ilçe merkezinde oturan öğrencilerin sosyal imkânlara köyde oturan öğrencilere göre daha kolay ve daha fazla ulaşabildikleri için başarılarına etki etmiş olabilir. Yapılan ankette kasabada ki öğrencilerin etkisi daha yüksek çıkmış olmasına rağmen ankete katılan öğrenci sayısı düşük olduğu için bizlere sağlıklı bir fikir veremeye bilir. Ancak bu veriyi şöylede yorumlaya biliriz. Başarı değer boyutunda yaşanan yerin etkisi yoktur da diyebiliriz.

Gruplar arasında hazcılık alt boyutu ile yer değişkeni arasındaki ilişkiye baktığımızda, il merkezi, ilçe merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında ilçe merkezi lehine ve il merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında il merkezinde oturanlar lehine, köyde oturanlar ile kasabada oturanlar arasında da köy oturanlar lehine anlamlı bir farklılık olduğunu görmekteyiz.

Burada özellikle piyasa ekonomisiyle teşvik edilen bireyselci ve rekabetçi yönelim ve maddi başarıların güdülenmesi, özellikle yazılı, görsel ve sosyal medyada teşvik edici haberler ve görseller materyaller, kişiyi yetinme isteğinin yerine daha fazlasına ulaşma ve her şeyi zevk/haz odaklı yaşamaya ve düşünmeye sevk etmektedir. Buna göre il merkezinde ve ilçe merkezinde oturan öğrencilerin sosyal imkânlara ve istediklerine ulaşma konusunda köyde ve kasabada oturan öğrencilere göre daha kolay ve daha fazla ulaşabildikleri için hazcılık duyguları etkin olabilir.

Özyönelim alt boyutu ile yer değişkeni arasındaki ilişkiye baktığımızda, il merkezi, ilçe merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında kasaba ve ilçe merkezinde oturanlar lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Yardımseverlik alt boyutu ile yer değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde öğrencilerden, il, ilçe merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında kasaba ve il

---

³⁵ Seyat Polat& Muhittin Çalışkan, agm., s. 1-18

merkezinde oturanlar lehine ve istatistiksel anlamda anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Güvenlik değeri ile yer değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde, il merkezi, ilçe merkezi, köy ve kasabada oturanlar arasında il merkezinde oturanlar lehine istatistiksel anlamda anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin, dünyada ve ülkemizde çeşitli etkenlerin yol açtığı olumsuz ruh haline ve yaşanan hayal kırıklıklarına bağlı olarak güvenliğe atfedilen yüksek önemi daha iyi anlayabiliriz. Yaşanan terör olayları, şiddet, ülkemizdeki siyasi istikrarsızlık, kriz, yolsuzluk, yoksulluk, bölgesel terör insanları güvenlik endişesine sevk etmiş olabilir. Daha genel anlamda küresel terör tehdidi, şiddet, silahlanma, nükleer savaş tehlikesi, doğanın tahrip edilmesi, ekonomik sömürü, ayrımcılık, madde bağımlılığı, göçmen sorunu gibi her gün yazılı ve görsel basında yer alan olumsuz haberler korku ve güvensizliğin artmasını tetiklemektedir. İl merkezinde ya da kalabalık merkezlerde yaşayanlar bunu gözlemleme ve olayları yaşama olasılığı açısından ilçe, kasaba ve köyde yaşayanlara göre fazla olacağı için korku ve güven konusunda endişelerinin daha fazla olduğunu düşünüyoruz.

Araştırmamızın “Doğum yerinin özelliği, değerlere verilen önem düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmayacaktır.” şeklindeki hipotezimizin değerlerden güç, uyarılma, evrensellik, geleneksellik ve uyum alt boyutları puan değerleri açısından doğrulandığı ancak; başarı, güvenlik, özyönelim, yardımseverlik ve hazcılık değerlerinin ise hipotezimin doğrulanmadığı görülmüştür.

Araştırmamızın sonucunda şunu söyleyebiliriz. Günümüzde öğrenciler bilgiye önceki nesillere göre daha fazla ve daha hızlı şekilde ulaşmaktadır. Bu bilgilerin değerler konusunda hangi yönde etki ettiğini tespit etmek için daha fazla çalışmalar yapılması ve ülkemizin bölge, il, ilçe, kasaba, köy hatta mümkünse okul okul değerler haritasının çıkarılması düşünülebilir. Bu çalışmalar yapıldıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı, müdürlükler ve aileler bu konuda bilgilendirilerek istedik değerlerin öğrencilerde oluşması sağlanabilir. Bu şekilde gelecek nesillerimizin değerler açısından daha sağlıklı yetişmesini sağlanabilir.

Kaynaklar

- Ağakay, M. A., Türk Dil Kurumu, 1995.
- Akbaba Altun, S., "Eğitim Yönetimi ve Değerler", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 2003, s. 7-18.
- Arslan M. & Tunç E, İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerindeki Değişimler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (26), 2013, s.7-39.
- Bacanlı, H., *Duyuşsal Davranış Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım. Ankara 1999.
- Başçiftçi F., Yanpınar O. ve Ergül M., "Öğretmen Adaylarının Değer Yargılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Selçuk Üniversitesi Örneği", *Eğitim Teknolojileri Araştırma Dergisi*, 3, 2012, 4.
- Bilgin, N., *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Bolay S. H. "Aşkın Değerler Buhranı", *Değerler Ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, 26- 28 Kasım 2004, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2007.
- Dilmaç, B., Deniz, M., Deniz M. E., *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (18), 2009, 9-24.
- Ertürk, S., *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, Yelkentepe Yayınları, Ankara 1981.
- Fichter, J., *Sosyoloji Nedir?*, (Çev. Nilgün Çelebi), 3. Baskı, Atilla Kitabevi, Ankara 1996.
- Göldağ, B., *Orta Öğretim Kurumlarında Okul Kültürü Yoluyla Değerler Eğitimi (Malatya Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya 2015.
- Güngör E., *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar: Ahlâk Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlâki Gelişme*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998.
- Hüseyinlikioğlu B., *Bireysel Değerler Ve Örgütsel Bağlılık Düzeyi İlişkisi: Asker Hastanesi Çalışanları Üzerinde Bir İnceleme*, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, Adana 2010.
- Halstead, J. M., Taylor, M.J. "Learning And Teaching About Values: A Review Of Recent Research", *Cambridge Journal Of Education*, 30 (2), 200, 169-203.
- Keskin, Y. "Değer Davranış İlişkisi", *Değerler Psikolojisi* Ed. Bülent Dilmaç, H. Hüseyin Bircan, Pegem Akademi Yay., İstanbul 2015.

- Köylü, M., "Küresel Bağlamda Değerler Eğitimine Duyulan İhtiyaç." Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2007.
- Kuşdil, M. E.&Kağıtçıbaşı, Ç., "Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri Ve Schwartz Değer Kuramı", *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 2000, s. 59-76.
- Kuçuradi, İ., *İnsan Ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 1998.
- Özkalp, B., E., Kirel, Ç. *Örgütsel Davranış*, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık Ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Eskişehir 2001.
- Özden Y., *Eğitimde Dönüşüm, Eğitimde Değerler*, Pegem A Yayıncılık, Başak Matbaası, Ankara 1999.
- Özkul, A. S., *Yaşam ve Çalışma Değerlerini Etkileyen Faktörler Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Enstitüsü, Isparta 2007.
- Polat S.& Çalışkan M., "Ortaokul Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (2), 2013, 1-18
- Rokeach M., *The Nature Of Human Values*, Newyork: The Free Press. 1973.
- Roy, A., *Factor Analysis And İntial Validation Of The Personal Values İVENTORY*, Unpublished Doctorate Dissertation, Tennessee State University, Usa 2003.
- Schwartz, S.H., & Huisman, S., Value priorities and religiosity in four Western Religions. *Social Psychology Quarterly*, 58, 1995, 88-107.
- Schwartz H. S., Universals İn The Content And Structure Of Values: Theory And Empirical Tests İn 20 Countries. (Ed. M. Zanna), *In Advances İn Experimental Social Psychology*, 25, 1-65, New York: Academic Press, 1992.
- Schwartz, S. H., Are There Universal Aspects İn The Content And Structure Of Values? *Journal Of Social Issues*, 50, 1994, 19-45.
- Schwartz, S. H. & Sagie, G. Value Consensus And İmportance: A Cross-National Study. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, 31 (4), 2000, 465-497.
- Sezen Y., *İslâm'ın Sosyolojik Yorumu*, İstanbul 2000, s. 359
- Turan, S., Aktan, D., Okul Hayatında Var Olan Ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6, 2008, 227-259.
- Türkdoğan O., *Bilimsel Değerlendirme Ve Araştırma Metodolojisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995.
- Tokdemir, M. A., *Tarih Öğretmenlerinin Değerler Ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2007.

Türk Eğitim-Sen. 21. Yüzyılda Türk Milli Eğitimi (Ed. İzzet Çevik),

İsmat Yayınları, Ankara, 2001, s. 52

Yavuz, Ş., "Değerlerin Şeceresi, Doğası, Sınırı Ve Devamlılığı: Değerlerin Dini Ve Sosyal Karakteri Ve Sürekliliği", Değerler Ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, 26-28 Kasım 2004, (Ed.; Recep Kaymakcan, Seyfi Kenan, Hayati Hökelekli, Şeyma Arslan, Mahmut Zengin), Dem Yayınları, İstanbul 2007.